नया नयाश्चरत्वेव षड्नया सुक्लिदाविधाः" वायु० पु० । उक्ते नयानजादि षट्के ।

षड्गव त्रि० षड्भिर्गोभिराकृष्टः षष्ठः 'कृषो' वा घञ्० अच् समा० । षड्भिर्गोभिराकृष्टे १कृषादौ "षष्टानवं धर्म्यं कृषं षड्गवं गोहितार्थिनाम्" इति स्मृतिः । षण्णां गवां समाहारः द्वन्द्वसमा० । २षट्सु गोषु न० ।

षड्गुण पु० षड्भिः गुणिता गुणाः बाह० । राज्ञां सन्धा-दिषु षट्सु गुणेषु षाड्गुण्यशब्दे दृश्यम् ।

षड्ग्रन्था स्त्री षट् ग्रन्थयः सन्त्यस्या अच् । १वचायां भाषा० २शठ्यां ३मञ्जिष्ठायाम् ४श्वेतवचायाम् राजनि० ।

षड्ग्रन्थि न० षट् ग्रन्थयोऽस्य । १पिप्पलीमूले वैद्यकम् । २षट्पर्वयुक्ते त्रि० । ३वचायां स्त्री० वा ङीष् । संज्ञायां कन् टाप् अत इत्वम् । शब्दा स्त्री अमरः ।

षड्ज पु० षड्भ्यो नासादिस्थानेभ्यो जायते जन-ड । "नासां कण्ठमुरस्तालु जिह्वां दन्तांश्च संश्रितः । षड्भ्यः संजायते यस्मात् तस्मात् षड्ज इति स्मृतः" इत्युक्ते स्वरभेदे "षड्जसंवादिनीः केकाः" इति रघुः । "षड्जं रौति मयूरो हि गावो नदन्ति चार्षभम् । अजा विरौति गान्धारं क्रौञ्चो नदति मध्यमम्" भरतः ।

षड्दर्शन न० षड्गुणितं दर्शनम् । १आस्तिकमतसिद्धे पूर्वमीमांसावेदान्तसांख्यपातञ्जलन्यायवैशेषिकाख्ये दर्शने शास्त्रभेदे षट्सु २बौद्धदर्शनेषु च ।

षड्दीर्घ पु० षड्भिर्गुणिता दीर्घाः । तन्त्रोक्तेषु आ, ई, ऊ, ऐ, औ, अः इत्येवं रूपेषु षट्सु दीर्घेषु ।

षड्दुर्ग न० षड्गुणितं दुर्गम् । "धन्वदुर्गं महीदुर्गमब्दुर्गं वार्क्षमेव वा । नृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत् पुरम्" मनूक्ते दुर्गषट्के ।

षड्धा अव्य० षष्ठ+प्रकारे-धाच् । षट्प्रकारे । [त्रिका० ।

षड्बिन्दु पु० षड् बिन्दवो यत्र । १कीटभेदे मेदि० । २विष्णौ

षड्भुजा स्त्री षट् भुजा इव यस्याः । (खरसुज) फणसता-भेदे राजनि० । २षड्हस्तयुक्ते त्रि० । ३रौद्रे ज्वरे पु० "श्रीमांस्त्रिपादस्त्रिशिराः षड्भुजो नवलोचनः" ब्रह्मवै० ।

षड्रस न० षण्णां रसानां समाहारः पात्रा० । "मधुरो लव-णस्तिक्तः कषायोऽम्लः कटुस्तथा" इत्युक्तेषु "मधुरं लोकमित्याहुरिक्षवादौ च च लक्ष्यते । लवणस्तु पटुः प्रोक्तः सैन्धवादौ च दृश्यते । तिक्तस्तु पित्तमदादौ व्यक्त-मास्वाद्यते रसः । कषायस्तुवरस्तुक्तः स च पूगीफलादि-षु । कटुस्तु तीक्ष्णसंज्ञः स्यात् मरीचादौ च चेष्यते" इत्युक्तेषु षड्रसेषु षट्सु रसेषु । षड्गुणितोरसः । तत्रार्थे पु० । [त्रिका० ।

षड्लवण न० षड्गुणितं लवणम् । सैन्धवादियुतषड्लवणे

षड्वर्ग पु० द्वन्द्व० । १कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्येषु "व्या-लेष्टं षड्वर्गमिति" भट्टिः । "लग्नं होराथ द्रेक्काणो नवांशो द्वादशांशकः । त्रिंशांशश्च षड्वर्गस्तत्रादिमाः प्रा-यशः फलदाः" ज्योतिषशास्त्रेषु लग्नादिषु षट्सु । स च ज्यो० त० उक्तो यथा

"कुजशुक्रबुधेन्द्वर्कसौम्यगुरुभावनीभुवाम् । लग्नार्किभानु-लग्नेशानां लग्नाच्च सुरजादयः । विषमर्क्षेषु प्रथमा होराः२ सुरसुरोचिषः । द्वितीयाः शशिनोयुग्मे व्यत्य-याद्भूमयश्चेत् सदा । स्वपञ्चनवमानां ये राशीनामधिपा-श्चराः । ते द्रेक्काणाधिपाराशौ द्रेक्काणाश्चैव एव हि । मेषकेसरिधनुषां मेषाद्याश्च नवांशकाः४ । मृगकन्याहया-श्चाथ मृगाद्यास्तु नवांशकाः । तुलामिथुनकुम्भानां तु-लाद्याः सप्तदाहृताः । कर्किवृश्चिकमीनानां कर्कटाद्या नवांशकाः । चराणां प्रथमे चांशे स्थिराणां पञ्चमे तथा । नवमे ह्यात्मनाथ वर्गोत्तम इति स्मृतः । स्वनवांशस्तु राशीनां वर्गोत्तम इति स्मृतः । सर्वेषां मेषपूर्वाणां स्व-र्क्षाद्या द्वादशांशकाः५ । कुजार्किगुरुसौम्यानां भागाः शुक्रस्य च क्रमात् । पञ्चषष्ठाष्टमेषु स्वेषु मोजःसु रा-शिषु । त्रिंशांशाः व्यत्ययादेते युग्मराशिषु कीर्तिताः" । अत्रधिकशुभाशुभप्राप्त्या शुभाशुभद इति बोध्यम् ।

षण(न) सम्भक्तौ भ्वा०पर०सक०सेट् षस्य सत्वे षस्य नत्वम् । सनति असनीत् असानीत् । दन्त्यान्तोऽयमित्येके ।

षण(न) दाने तना०उभ० सक० सेट् षस्य सत्वे षस्य नत्वम् सहित् । दन्त्यान्त इत्येके सनोति सनुते असनीत्-असानीत् असनिष्ट-असात । सिषासति सिषासति इत्येके ।

षण्ड पु० सण-ड डस्य नेत्वम् पृषो० सत्वं शत्वं वा । १क्लीबे अमरः २नपुंसके जटा० । ३पद्मादिसमूहे पु० न० अमरः । [पाठान्तरम् ।

षण्ढ पु० सण-ढ तस्य नेत्वम् पृषो० षः । नपुंसके अमरे

षण्मुख पु० षट् मुखानि यस्य । १कार्त्तिकेये हला० षड्-मुखायां स्त्री राजनि० टाप् ।

षद् गतौ चु० उभ० सक० सेट् । सादयति ते असीषदत् ।

षद् विशरे आकुलीभावे अक०शिथिलायां गतौ च सक०तु०प० अनिट् । सीदति ते सदत् असदत् । ज्वला० । सदः सादः ।

षन्च गतौ भ्वा० पर० सक० सेट् । सञ्चति असञ्चीत् ।